

angleško trikoloro, ter jo postavijo blizu kraja. Vsi se odkrijemo. Kapten pové na kratko zgodbo umrlega, omeni njegove izredne zmožnosti, spretnosti v službi, iskrene domoljubnosti in udanosti do kraljice. Bere potem iz knjižnice nekaj molitvic ter blagoslovi krsto. Dva pomorščaka primeta z jedno roko za trikoloro, z drugo privzdigneta od zadaj ploh in — krsta zdrsne izpod trikolore nevidno v Ocean. . . .

Domislili smo se pozneje, da matere ni bilo pri pogrebu. Ali jo je morda bolelost po izgubi onega, ki jo je jedini vezal na ta svet, po polnem potlačila? V mraku je bilo videti na ladiji prav zadaj, blizu krmila, visoko gospo, črno oblečeno; roki pobešeni, trdo skleneni stoji mirno, nepremakljivo. Njeno lice, še bolj blede in upadlo, ko prejšnje dni, vidi se negibljivo, oko suho, brez solzá nepremakljivo zre nazaj, daleč v morje proti Ceylonu. Tako je stala sleherni večer; nikdo se je ni upal motiti. Tri, morda štiri dni pozneje pride popoludne v kabino prvega oficirja, ki vodi brodu pot, razvije tu velik zemljevid Azije in prosi z mirnim glasom oficirja, naj jej zaznamenuje kraj, kjer počiva nje sin. Oficir poišče svojo kurzno karto, računja, pa delo se mu odseda z nekako nespretnostjo, ker mu solze zalivajo oči

Nebo je bilo zopet jasno in sinje, Ocean zopet moder v vsej svoji čarobnosti, noči zopet lepe, da se jih je človeku škoda zdelo prespati, vse je bilo tako divno tropično, kakor pred pol letom, ko smo pluli proti vzhodu; toda življenje je bilo kakor poparjeno. Harmonium je počival, oficirji niso kegljali, potniki tudi ne, dame niso zbijale s kladveci lesenih stolpčkov; le črni kurjači iz Afrike so uganjali vsak večer svoje burke dolgo v noč, godli, plesali in popevali so po svoje. Težko smo pričakovali Adenskega пристanišča, da bi dobili zopet trd svet pod noge in razvedrili se z novimi vtisi. Med prvimi, ki so zapustili „Hydaspesa“, bila je tudi žalujoča mati; htela je čakati drugega brodu in ne več voziti se na onem, ki jej je vzbujal tako žalostne spomine.

Zemljepisne črtice.

Spisal E. Lah.

I. Bohinj.

Ako si že stal kedaj na malem holmu ob zahodnem obrežji divnega Bledskega Jezera, začudil si se nehoté, kako li more vladati v dveh sosednjih si okolicalah toliko nasprotje. Proti Bledu vse polno življenja: okrog jezera neštivilno hiš; po jezeru švigajo na

vse strani čolnici; iz njih ti done glasovi pevajoče vesele družbe, z bližnjega otoka in od nasprotne farne cerkve sem te vabi prijazno zvočenje. Proti drugi strani pa divja samota; praznična tihota, ki vlada tu, vpliva nekako tesno na tvoje srce. Nekaka otožnost celó se te utegne polotiti, če se zamisliš na delj časa v ta pogled. Pred teboj moli kvišku velik, blizu 100 m visok steber: to je strmi, že v slovenski pesni opevani Babji Zob. Nagajivo se ti smeje, da te je tako prekanil. Stvar namreč v resnici ni taka, kakor se ti kaže na prvi pogled. Dolina, ki jo čuva Babji Zob, je jedna najmnogovrstnejših na Kranjskem, bodi si že v katerem koli obziru. Bogata razlika, ki se ti bo podajala, če me hočeš spremljati, nahaja se redkokje drugod strinjana na primeroma tako majhnem prostoru.

Bohinj v ožjem pomenu nazivljamo več ur dolgo, zelo ozko dolino, ki veže v podobi globoke zareze v planote Julijskih Planin Bledsko Jezero z Bohinjskim. V širšem pomenu besede pripadajo Bohinju tudi vsa gorstva v jugu Triglava, ki obdajajo omenjeno dolino in jej dajó nje divji značaj. Bohinj v tem zmislu zavzima nad 400 km².

Iz zgoraj omenjenega holma dospeš po četrť ure dolgem klanci navzdol v prijazno, takoj ob vznožji ležečo farno vas Bohinjsko Belo. Tu se ti bo treba nekoliko okrepčati v dobri Krivčevi gostilni, ker pot bo še dolga. Takoj onostran Bohinjske Bele se jame dolina ožiti, hribovje pa višati. Ob obeh straneh bele ceste te spremljajo še nekoliko časa lepi travniki. V višini nad seboj zapaziš na levi tik pod Babjim Zobom vasico Koplenik, na desni pa še nekoliko više, malo, pod Belo spadajoče selo, Slamniki imenovano. Pol ure od Bohinjske Bele leži ob levi ceste v ravnini vas, katero nazivlja ljudstvo res prav umestno Obrne, ker se je baje pred stoletji sovražnik tu nazaj obrnil, mislé, da ima pred seboj zaprt svet. Na enak način tolmači ljudstvo tudi besedo Bohinj, od nemškega „wohin“. —

Kraj postane tu v resnici prava soteska. Dolina je tako ozka, da imata skoz dobro poldrugo uro hoda v njej prostor le cesta in struga Bohinjske, v pravem pomenu besede bistré Save. Le tu pa tam se pokaže ob vodi kak mal travnik, časih zavzima tudi malo več prostora stara struga Savina, poleg nove struge. Ozko dolino spremljata ves čas ob levi in desni 800—1000 m visoki gorstvi, med seboj zelo različni: levo gosto porasteno in z gozdi pokrito; desno pa že zelo golo le po malem s travo zakrito. To sotesko imenuje ljudstvo „Šténge“.

Od tu dalje se jame dolina širiti, tako da zadobi svojo prvotno širokost. Hribovje se polagoma odmika od ceste, postaje vedno višje in dobi kmalu gorski značaj. Iz jednoličnega robovja stopajo posamezni

vrhovi, vstajajo večje gore. Tudi dolina oživi, vas se vrsti za vasjo v dolgosti kakih treh ur noter do Bohinjskega Jezera. Pri vasi Bitinje se odloči od glavne doline kakih pet četrt ure dolga in četrt ure široka, nekoliko više ležeča dolina. To po navadi „Zgornjo Bohinjsko“ imenovano dolino loči od spodnje par sto metrov visoka Babina Gora, po vnanji obliki tacega značaja, kakor hribovje ob desni strani „Šteng“. Zgornja Bohinjska dolina je zelo rodovitna in ima več velikih vasij. Obe dolini se zopet zjedinita v koncu ravnine, tik ob Bohinjskem Jezeru.

V severozahodu zgornje doline se razprostira kacic 500 *m* više tretja, nad uro dolga in slabe pol ure široka ravnina, prava gorska planota. Na njej ležita v visočini dobrih 1000 *m*, tedaj za Vojskim v Idrijskem okraji na Kranjskem, najvišji vasi Gorjuše in Koprivnik.

Vsi omenjeni kraji leže tik ob vznožji Triglavovega južnega predgorja, ki nam kaže tu povsod še značaj dobro kultiviranega, ali z bogatimi gozdi, ali pa z rodovitnimi travniki pokritega hribovja.

Nasproti Bitinski cerkvi, takoj onostran Save zapaziš mal, nekoliko nad 80 *m* visok, precej strm hribček, baje z bogatimi zakladi iz rimskih časov. Na njem se je dvigal od Preširna v „Krstu pri Savici“ opevani „Ajdovski Gradec“. —

Bohinjska dolina je tam, kjer se odloči od nje proti desni zgornja dolina in še više Koprivniška planota, ob jednem najširša. Proti levi zapaziš večinoma še gore z okroglimi vrhovi, v nižavi porastene, v višini skalovite. Stvar se tako ponavlja noter do Bohinjskega jezera, le s tem razločkom, da obdrži dolina le malo časa svojo širokost in se zoži v obližji jezerovem zopet na četrt ure. Tu še le obdaje dolino noter do vznožja skalovito in golo gorovje.

Orografično je Bohinj jako mnogovrsten; vse gorske oblike, ki jih nahajamo sploh na Kranjskem, zastopane so posebej tudi tu: na severu in severozahodu pravilno gorstvo; na zahodu in jugozahodu hribovje; v severovzhodu, vzhodu in jugu planota. Vse te različne vrste pripadajo večji južni polovici kranjskih Julijskih Planin.

Od Triglava, središče kranjskim Julijskim Planinam, odloči se proti jugozahodu dolga vrsta Bohinjskih gora, ki obdaje globoko Bohinjsko dolino v podobi velikega polukroga in dela ob jednem večinoma tudi mejo med Bohinjem in sosednjo Goriško. Omenjena vrsta se močno razločuje od severne Kórenske polovice in se ne da ž njo posebno nikakor meriti gledé visokosti. Še na skrajnem severozahodu, ob koroški meji, ima namreč Kórenska polovica gore z 2400 *m* in še čez. V južni polovici imajo gore to visokost le še v neposrednem obližji Triglava; jamejo pa, čim delj od Triglava, tem močneje padati, in so na zadnje

le še 1600—1700 *m* visoke. Tudi njih srednja visokost je za kacic 300 *m* nižja, ker znaša le kacic 2000 *m*. Konjavec ima še 2560 *m*; Kopica le še nekaj nad 2300 *m*, Vogel, Bogatin, Kuk le po 2000 *m* ali nekaj malega čez; Rebikovec, Gradišče in Četrť po dobrih 1900 *m*; Črna Prst, Možic in Črni Vrh po dobrih 1800 *m*; Ratitovec, skrajni steber, s katerim se dotika popisana vrsta pri Petrovem Brdu Jelovice, le še nekaj nad 1700 *m*.

Kar je zamudila visokost, to so poravnali prehodi, kateri se nahajajo tu le v tolikem številu, kateri so tudi večje važnosti, kot severni, ker vežejo med seboj precej obljudene kraje, med tem ko dobivamo severne prehode večjidel v zapuščeni samoti. Ob Črni Prsti pelje 1520 *m* visoko sedlo iz bistriške v baško dolino. Nad Bohinjskim Jezerom veže 1903 *m* visok prehod Bohinj s sosednjo Goriško. Najnižje, 1400 *m* visoko sedlo pelje iz Bohinja v Soško dolino; le malo višje sedlo drži čez 1500 *m* visoko planino „Na kraji“ v obližji izvira Savice proti Trenti.

Med Kórensko Savo in Sélško Soro, v jugovzhodu Triglava, se razprostira največja kranjska planota. Globoka dolina bohinske Save jo deli v dve precej jednaki polovici, v severno Pokljuko in v južno Jelovico. Pokljuke pripada Bohinju le južna, Jelovice le mal del severne polovice. Ta planota strinja v sebi nekatere posebnosti, katerih ne nahajamo sicer nikjer na planinskem svetu. V sredi nič pravega hribovja, vse le nekaka nepravilna, dostikrat pretrgana, sem pa tjà obljudena visoka ravnina; pogoste globine v podobi kotlov, pomanjkanje vodá ali pa k večjemu nepravilne vodé — z jedno besedo planinski, porasteni K r a s.

Srednja višina Pokljuke znaša od 1100—1200 *m*, in sicer v severni polovici 1200 *m*, v nižji južni, Bohinju pripadajoči pa 1100 *m*. Jednako je tudi z mejnim gorovjem ob robovih planote: v severni polovici vrhovi po 400—500 *m* visoki, v južni Bohinjski komaj po 200 do 300 *m*. Hribje v zgornjem Bohinji, nad Koprivnikom in Srednjo Vasjo, kot Črni Kremen, Javorov Vrh, Pleša, Šjek itd. imajo le po 1300—1400 *m*.

Precej jednake prikazni nahajamo tudi v južni planoti, v Jelovici, le s tem razločkom, da je tu srednja višina planote nekoliko večja, srednja višina mejnega hribovja pa ravno te visokosti; razloček med srednjo višino planote in mejnega hribovja tedaj manjši. Kraški značaj se tudi tu ponavlja, samo da dobimo tu namesto travnikov po površji mejnega hribovja, dostikrat pa tudi v planoti sami prostrane gozde. Mejno hribovje je tudi tu v severnem, Bohinju pripadajočem, in v vzhodnem konci višje, kot v južnem.

V jugu Triglava, med Pokljuko in zgoraj omenjenim gorovjem, vleče se noter do Bohinjskega Jezera več vrst družih gorá, katere se, čim bolj proti jugu, tudi tem močnejše nižajo, vendar ne tako zelo, ko mejne gore med Bohinjem in Goriško. Večinoma so visoke od 2200 do 2300 *m*, ob Bohinjskem Jezeru imajo pa še vedno 2000 *m*. Tudi gol in skalovit značaj visocih planin se pri njih ne izgublja tako hitro in se ohrani skoraj neizpremenjen noter do Bohinjskega Jezera. Gore teh vrstá so: Cesar, Vršac, Debeli Vrh, Mišelski Vrh, Lipač, Iža, Pihavec, Sleme, Tošec in Pršivec. Ti dolomiti so med seboj tako razkosani in premetani, da zaslužijo po mnenji slavnega geologa Petersa z veliko večjo pravico ime „Skalovitega Morja“, kakor pod tem imenom znani oddelek druge vrste Planin.

Nekaka analogija se ponavlja pri vseh različnih vrstah Julijskih Alp, obstoječa v tem, da jih v skrajnih delih zapirajo jezera. Kar sta Kórenskim planinam Belopeški Jezeri, kar je Pokljuki Bledsko Jezero, to je Bohinjskemu gorovju Bohinjsko Jezero. —

Geologično pripada Bohinjsko gorovje v višini večjidel spodnji ali zgornji triasni, ali pa jurasni tvorbi; v nižavi terciarni, v ravnini pa diluvijalni in aluvijalni. Posebno mnogovrstna je terciarna tvorba, ker obstája iz rudečega peščenega apnenika in laporja, iz sivega peščenika, iz apnenih konglomeratov, iz sivega in črnega roževca. Nižji skladi, med seboj zelo natanko in vidno ločeni, imajo po več krajih rudnike, večjidel železne, kateri precej bogato zalagajo gorenjske fužine. Velike važnosti je bil zadnja leta zaradi kupčije z inozemstvom po Bohinji nazvan „Bocanit“. —

Doline Bohinjske, po številu ne posebno mnogobrojne, so v tem obziru zanimljive, ker so med seboj zelo različne. Jedina podolgasta dolina, dolina Bohinjske Save, ima planinsk, prečne doline pa krašk značaj. Prva spremlja v dolgosti 30 kilometrov nikoli pretrgano dolgo vrsto Bohinjskih gora in pade komaj za dobrih 100 *m*. Svoj planinsk značaj ohrani tedaj ravno tako ves čas, kot doline centralnega planinskega gorstva, če tudi že v skrajnem jugovzhodu planinskega sveta.

Po obliki so jej maloštevilne prečne doline, ki se slednjič vse ž njo spojijo, po polnem nasprotne. Zelo strme in dostikrat pretrgane po prečnih sedlih, so tudi gledé svoje dolgosti celo nepomenljive.

Jednako, kakor z dolinami, je tudi z vodami. Sploh ima Bohinj primeroma malo tekočih vodá. Najvažnejša Bohinjska reka je Bohinjska Sava ali Savica, ki izvira iz jednako imenovanega slapa v visokosti skoro 800 *m*. Po petčetrturnem teku dospe do Bohinjskega Jezera, teče skoz Jezero, od Jezera do Bitinja po spodnji dolini, od tu dalje pa po

združeni dolini do njenega konca pri Bohinjski Beli. Od slapa do Jezera pade za celih 200 *m*; od tu dalje se pa zniža njena struga do Bele v dolgosti 30 kilometrov le za dobrih 100 *m*. Sploh je pa padanje Bohinjske Save nekoliko večje, kot padanje Korenske Save; prva, krajša, pade namreč do zjedinjenja pri Radovljici za 380 *m*, druga, daljša, le za 340 *m*. Struga Bohinjske Save, pred Jezerom nič večja, kot struga navadnega gorskega potoka, se v ravnini precej močno razširi; vendar znaša v Bohinji njena širokost povprek le 20—30 *m*.

Kot stranske doline so manjše važnosti tudi stranske vode; deroče in kratke, kot doline, po katerih se pretakajo, izlivajo se naposled vse v Savico. Jediní važnejši sta: Rudnica, ki prihaja Savici od Stare Fužine v zgornji Bohinjski dolini, na levem bregu; Bistrica od Črne Prsti, ki ima pri Bohinjski Bistrici, kjer se izliva v Savico, širokost tamošnje Savice, na desnem bregu.

Kotlino, ki leži ob južnem konci „Skalovitega Morja“, polni skoraj uro dolgo in v največji širjavi četrt ure široko Jezero, najglobokejše in za Cirkniškim ob jednem največje na Kranjskem. Razven velikega Jezera v ravnini ima Bohinj še več manjših, glede velikosti celo neznatnih, v visočini več kakor 1000 *m*.

Omenjena jezera dajó z družimi podzemeljskimi vreli svojo vodo slapu Savici, ki pripada glede dolgosti in množice vode s Peričnikom in Radovino najlepšim in največjim v planinski Avstriji; njegova visokost znaša nad 60 *m*. — Razven Savice ima Bohinj še več družih slapov, od katerih se sem pa tja kateri meri glede dolgosti s Savico; nikakor pa ne gledé množice vode, katera je sploh odvisna od daljšega deževja.

Bližnje gore, ki obdajajo na vseh straneh Bohinj, varujejo ga pred mrzlimi vetrovi in sploh pred hudim mrazom; Bohinj ima še za 0·2° C. milejšo letno temperaturo kot Ljubljana, vkljub svoji primeroma visoki leži. Zato mu pa tudi pošiljajo gore toliko dežja, da preseza našo v tem obziru na slabem glasu stoječo Ljubljano še daleč, daleč.

Bohinj šteje 18 vasij z 819 hišami in skoraj 5000 prebivalci. Od teh ima Bistrica sama 105 hiš in 813 ljudi; Stara Fužina 89 hiš in 501 človeka; Češnjica 83 hiš in 464 ljudi; Srednja Vas 68 hiš in 396 prebivalcev. Na vsako vas pride po 45 hiš in 274 ljudi; sploh ima pa zgornja dolina veliko večje in tudi boljše obljudene vasi, kot spodnja. Vse vasi se dele v 2 županiji in 3 fare. —

Bohinjci so jako krepke postave; v šegah in navadah so zelo konservativni. Za elementarni pouk skrbita dvorazrednici na Bistrici in v Srednji Vasi in jednorazrednica na Beli. Živé se največ o poljedelstvu. Dosti zaslužka dajo Bohinjcem tudi rudniki in tovarne na Bi-

strici in v Stari Fužini. Posebno merodajen faktor je pa postala v zadnjem času za Bohinjce živinoreja, zaradi čudovito napredujočega sirarstva, za katero ima velike zasluge neutrudljivi, za blagost in srečo Bohinja jako vneti Bistriški župnik, č. g. Mesar. Bohinjci so imeli l. 1880. že 10 sirarskih zadrug, katere so izdelale v omenjenem letu primeroma ogromno svoto 59.817 kilogramov sira.

Bajke in povesti o Gorjancih.

Spisal J. Trdina.

18. Gorska deklica.

Vlah Bunić je bil slaven junak. Mirno kmetiško življenje ga ni nikoli mikalo. Najrajši je hodil s krdelom zvestih tovarišev na Turke. Če ni našel turske vojske, bojeval se je s hajduki; večkrat pa je šel po stari uskoški navadi tudi sam v hajduke in plenil brez razločka krščanske in turske gradove in sela. Ko pa se je zaljubil v lepo Karlovčanko Maro, primrzila sta se mu meč in puška: zbravši svate ugrabil je drago deklico in se dal z njo poročiti. Iz cerkve pa je ni peljal precej na svoj dom. Hotel jo je najprej pokazati Kranjcem in se z njo pobahati. Zabavljaj jim je, da so proti njegovi Mari njih dekleta sama strašila za v proso in, kogar koli je srečal ali videl, ustavil ga je precej in prisilil, da se je moral nevesti pokloniti. Naši rojaki so bili že takrat taki, kakeršni so zdaj: na tihem so kleli, očitno so pa zvršili vender-le vsako neumnost in nespodobnost, ki se jim je ukazala. Vlaha so se smijali njihovim nerodnim poklonom: Švaba je slab strojbar, ima jih že toliko časa v delu, pa jim hrbet še zdaj ni nič kaj voljan. Prepevaje in razsajaje so prišli svatje do gradú, čigar gospodar je bil grof Erger-Berger. Pred gradom so pretepali hlapci dečka. Bunić jih vpraša, kaj je zakrivil. Hlapci odgovore: Veliko reč. Pri nas je taka šega, da vsa družina vsak dan po trikrat gospé roko poljubi. Ta paglavec, naš novi pastir Vanek, pa je dejal: Babam še nisem nikoli rok lizal in jih nikoli ne bom. Po njenem ukazu smo ga prijeli in ga bijemo. Kadar se vrne z lova grof, moral bo fant Boga zahvaliti, če ga ne bo dal za tako hudodelstvo obesiti. Bunić se zagrohota: Ali čujete, svatje! kaka hudodelstva se po svetu gode! Oj, sladki Vanek, živio! Ti si plemenit deček. Ne boj se, nikdar več

Zemljepisne črtice.

Spisal E. Lah.

II. Dolina.

Tako se zove dolga in primeroma precèj ozka dolina, ki veže veliko gorenjsko ravnino s sosednjo Koroško. Po vnanji obliki spomina močno na bohinjko, od katere je za tretjino daljša. Tudi kórenska dolina je v sredi najožja, na obeh konceh pa nekoliko širša. Razloček je le ta, da je bohinjka dolina najširša v svojem zgornjem, kórenska pa v svojem spodnjem konci. Vender ni v širokosti nikjer tako ekstremna: sotésk, kakor Štenge, tu ne nahajamo. Razloček med največjo in najmanjšo širokostjo znaša komaj četrt ure, pri bohinjki pa trikrat več. Po dolini se vije skoraj ves čas kórenska Sava, po kateri se dolina imenuje dostikrat tudi kórenska. Tudi tu so zastopane vse vrste planinskega gorstva, samó da so planote tu nižje pomembe, kakor v Bohinji, tem večje pa gorovje in hribovje. Gorstvi, ki spremljata dolino ves čas prav tesno ob levi in desni, delata jo posebno zanimljivo zaradi medsebojne menjave: kjer se kaže ob levi hribovje, tam vidimo na desni visoke goré; kjer se pa dviga na levi dolga vrsta planinskih velikanov, zapazimo na desni navadno hribovje. V svojem zgornjem konci je dolina odprta in se veže neposredno s sosednimi koroškimi dolinami.

Takoj ob gorenjski ravnini, kjer je dolina še primeroma široka, oklepa jo na levi nizka planota, ki ima že skoraj podobo hribovja. Na desni jo pa spremljajo višji, sem in tja že goli hribje. Dostikrat jih pretrgajo prečna sedla, ki nam odpirajo pogled na visoke goličave v ozadji kipečih gorá. Ta prizor se ponavlja na obeh stranéh po več ur, samó da se ob jednem dolina vedno močneje oži. Pri Mojstrani pa gorovje po polnem menja. Hribovje izgine na levi; iz bližnje stranske doline se nam odpre pogled na divje dolomite, Triglava ne izvzimiši. Goré se večinoma dolini po polnem približajo in se je tesno dotikajo. Sem in tja vstajajo pred njimi prav nizki, gosto porasteni holmi, ki nam za trenutek goré zakrivajo, potem pa zopet toliko veličastneje kažejo. Na desni pa spremljajo te velikane okrogli hribje; le izjemoma zapaziš v dalji kako skalovito goro. Stvar se ponavlja v omenjenem nasprotji prav do koroške meje. Razloček je le ta, da se pozneje goré

odmikajo od ravnine same in se je tudi ne dotikajo neposredno. Vpletena so na levi nizka sedla, sem in tja tudi ostri grebeni, po navadi še nižji od hribovja na desni, ki ostane do konca doline, kar se tiče vnanje oblike, precëj neizpremenjeno.

Glavna dolina se nikjer ne cepi, kakor bohinjska. Tudi kórenska dolina ima, posebno na desni stráni, v višini kakih 200—300 *m* nad dolino samo več dobro kultiviranih, večinoma obljudenih planotic.

Kórenska dolina pripada orografično dvema med seboj zeló različnim gorstvoma, med katerima dela struga kórenske Save od severozahoda proti jugo-vzhodu natančno mejo. Pri rateško-belopeškem razvodji se dotikata obe gorstvi v nad 800 *m* visoko ležečem sedlu. Severo-vzhodni polovici pripadajo Karavanke, južno-zahodni pa Juliške planine.

Dolinske Karavanke so z malimi izjemami najnižje med Karavankami sploh in se ne dadó nikakor meriti z dotičnimi Juliškimi planinami. Značaj višjega planinskega hribovja, ki jim je večinoma lasten, vzpenja se sem in tja do gorskega značaja. Vijó se v 40 *km* dolgi, precëj ravni črti, skoraj ves čas ob meji med Kranjsko in Koroško od zahoda proti vzhodu, le časih se zasučé glavna črta nekoliko proti severu. Dolinske Karavanke obstojé iz jednega samega glavnega grebena; le v vzhodni polovici se odcepi od glavnega grebena časih kako razgorje ali pa veliko nižje, primeroma kratko predgorje.

Po vnanjosti se delé v dve zeló nejednaki polovici, v krajšo zahodno in v daljšo vzhodno. Zahodna, komaj 10 *km* dolga, seza od koroške meje do tostran Kórena. Srednja višava njenih hribov znaša le 1260 *m*; tudi najvišji hrib, v severu Rateč ležeča Peč, ima le 1503 *m*. Precëj drugače lice nam kaže druga, 30 *km* dolga polovica. Hribje so strmi, proti vrhu goli, greben oster, tudi sedla primeroma plitvo vrezana. Srednja višina znaša 1850 *m*. Začetskoma hribje z okrog 1700 *m*, kot Kamen, Vošca in Grajšica. Za njimi jamejo vrhovi močno rasti; tu zapazimo najvišji vrh cele vrste kórenskih Karavank, 2105 *m* visoko Jepo. Za njo pridejo: Jepica, Petelin, Radeščica, Plevelnica, Rožica, vsi s po 1800—1900 *m* in še čez. Greben se potem za nekoliko časa zniža, doseže pa v Kočni prejšnjo svojo visočino.

Zeló važne so dolinske Karavanke zarad mnogobrojnih, primeroma nizkih prehodov, kateri vežejo dolinske kraje s sosednimi koroškimi v Rožni dolini. Najvažnejši je komaj 1044 *m* visoki Kórenski prehod, čez katerega pelje cesarska cesta iz Ljubljane na Beljak. Važna in primeroma nizka so tudi sedla ob Rožici, Kočni in Golici, zveze Dovjega

Jesenic in Javornika na jedni, in različnih krajev v Rožni dolini na drugi strani, vse v visokosti 1400—1500 *m*. Manjše važnosti je več drugih nad 1500 *m* visocih prehodov; najvišje, ker tudi ob najvišji gori, je 1670 *m* visoko sedlo med obema Jepama.

Skoraj vštric z dolinskimi Karavankami se vijó malo da ne prav tako dolge dolinske Juliške planine, brez ozira na Triglav, ki pripada kot središče Juliških planin z ravno tisto pravico tudi drugim oddelkom, najvišje, sploh pa za 400—500 *m* višje od dotičnih Karavank. Njihov značaj je po polnem značaj visocega gorovja. Skoraj brez izjeme gole, strme, divje razkosane pečine, brez vegetacije; jako ostri grebeni; mnogobrojni, dostikrat več sto metrov globoki, navpični prepadi; globine z večnim snegom, sem in tja tudi kak mal lednik. Glavni greben sicer samó jeden, zato pa tudi mogočna, ravno tako visoka razgorja, ki se vežejo z glavnim grebenom po prečnih sedlih.

Glavna črta se vleče ob kranjsko-goriški meji v dolgosti skoraj 20 *km* od Triglava proti severo-zahodu čez ostra rebra do Strug, kjer je ob jednom razvodje med dotoki Save, Soče in Drave. Srednja višina vrhov znaša skoraj 2400 *m* in je v prvi polovici večja, kakor v drugi, vendar ne seza tudi tu nikjer pod 2200 *m*. Najvišja je 2598 *m* visoka Rozora; drugi od 2400—2500, in še čez, visoki vrhovi te vrste so: Pihalec, Prisanik, Križ, Tavir, Šebenik in Jalovec.

Od glavne vrste se ločijo proti severo-vzhodu tri razgorja. Prvo takoj ob Triglavu ležeče, med dolinama zgornje Krme in mojstranske Bistrice, ima sicer v Cmiru in Rjovini še vedno po 2400 *m*, jame pa proti vzhodu zeló hitro padati in se izgubi v povprek komaj 1300 *m* visoki Mežaklji, po Radovini od Pokljuke ločeni planoti. Drugo razgorje, med Bistrico in Piščenico, odloči se od Pihalca in Rozore. Srednja višina ni nič manjša, kakor v glavni prog. Najvišji je 2575 *m* visoki Sui plaz; še zmerom okrog 2500 *m* imajo tudi: Štajnar, Škrljatarica, Špik in Kukova Gora. Tretje razgorje, med Piščenco in Planinščico, je sploh za kacic 200 *m* nižje; najvišja je 2360 *m* visoka Mojstrovka.

Pri Strugah se zjedinita dva stranska grebena; jeden se vije proti zahodu, drugi proti severu. Kar se tiče visočine je važen le prvi, do Predela sezajoči, in sicer za 2674 *m* visocega Mangarta. Drugi pelje čez Ponšico in Slabivščico po gozdnatih sedlih do rateškega razvodja.

Popisane Juliške gore imajo sicer mnogo precěj globokih zarez, ki so pa zato menj važne, ker vežejo samoto s samoto. Jedini važnejši sedli sta: 1850 *m* visoka Luknja, ki pelje ob Triglavu v Trento, in 1600 *m* visoki Voršec, ki pelje skozi Piščenco ob Prisaniku iz Kranjske Gore v Trento.

Tudi kórenska dolina ima jedno sámo glavno, zato pa več stranskih dolin, kakor Bohinj. Doline imajo večinoma vse planinsk značaj. Padanje je zeló različno. Glavna dolina kórenske Save pade v dolgosti 40 *km* komaj za 200 *m*. Zeló nejednako je razmerje med stranskimi dolinami. Nekaj dolin severo-vzhodne polovice in dolina Mojstrice v južno-zahodni polovici, pada precěj polagoma. Večina dolin je pa tako strma, da padejo v dolgosti slabe pol ure že za par sto metrov. Tudi dolgost in širokost sta zeló različni. Mojstrica n. pr. je dolga par ur in široka skoraj četrt ure; večina dolin ima pa v dolgosti dobro četrt ure, v širokosti komaj par sto stopinj. To velja posebno ob onih dolinah, ki se tesno dotikajo mogočnih razgorij Juliških planin.

V geologičnem obziru je severo-vzhodna polovica veliko mnogovrstnejša od južno-zahodne. V prvi pripadajo najstarejši skladi premogovi tvorbi in so najbolj razviti med Ratečami in Podkórenom. Spodnja triasna tvorba ima največje sklade, kateri so posebne važnosti zaradi obilega mavca, nad Dovjim. Zgornja triasna tvorba je najbolj zastopana nad Jesenicami in Javornikom. Sem in tja se nahajajo tudi že železni rudniki, ki pa niso nikakor tako bogati, kakor bohinjski. Nižje pomembe so druge mlajše tvorbe. Zeló jednolična, posebno le dvem tvorbam, triasni in jurasni, pripadajoča je južno-zahodna polovica, obstoječa večinoma iz apnenika, ki ima tu nad 1000 *m* visoke sklade. Skladi so med seboj zeló nenatanko ločeni, organskih ostankov se ne nahaja skoraj nič.

Hidrografično pripada Dolina dvema prirečjema, Savinemu in Dravinemu. Glavna reka je kórenska Sava, ki se pokaže v ravnini med Ratečami in Podkórenom, v visokosti nekoliko nad 800 *m*, najedenkrat že kot močna voda. Skoraj gotovo ni to prvotni izvor, marveč ima mnenje onih geografov več zase, ki trdé, da je pravi vrelec Savin oni skoraj 1300 *m* visoko ležeči studenec v zgornji Planinščici, ki se po kratkem teku skrije pod zemljo. V ravnini pada kórenska Sava jako polagoma, sploh še počasneje od bohinjske. Njena struga, prvotno zeló ozka, jame se proti Jesenicam najedenkrat močno širiti, vendar je povprek ožja od struge bohinjske Save. Dotoki so večinoma le ob perijodičnem deževji, sicer pa mali hudourniki, med njimi posebno Belica, na levem bregu pri Dovjem. Jediná večja stranska voda je mojstranska Bistrica ali Mojstrica, ki izvira v bližnji Luknje pod Triglavom v visokosti 1000 *m* in se izliva na desnem bregu pri Mojstrani po parurnem teku v Savo. Dravinemu prirečju pripada jedini Belopeški potok, ki se izliva po kratkem teku pri Trbiži v koroško Zilščico.

V samotni kotlini, tik pod Mangartom, med obema stranskima rebroma, ki se odločujeta pri Strugah od glavnega grebena, ležita mali Belopeški jezeri, jedini večji stoječi vodi Kórenske doline, ki oddajata svojo vodo Belopeškemu potoku.

Kórenska dolina ima, kakor bohinjska, tudi več slapov. Pomenljiv je le Peričnik, najdaljši prosti slap na Kranjskem, sploh pa tudi le malo krajši od Savice. Svojo vodo dobiva od bližnjih snežnikov, oddaja jo pa po kratkem teku Mojstrici.

Meteorologične razmere so v Dolini kar se tiče temperature zaradi bližnjih snežnikov neugodnejše, gledé množice pale mokrine pa ugodnejše, kakor v Bohinji.

Kraji, katerih broji Kórenska dolina 21, razdeljeni so med seboj v veliko enakomernejših odmorih. V primeri z bohinjsko so še nekoliko večji. Kórenska dolina šteje namreč 989 hiš in 6615 ljudi; na vsak kraj pride tedaj 47 hiš in 315 prebivalcev, največ izmed vseh kranjskih sodnih okrajev. Po več nego 60 hiš ima še zmerom 9 krajev, namreč: Rateče 104, Kranjska Gora 96, Koroška Bela 95, Jesenice 85, Podkóren 78, Planina 77, Mojstrana 73, Dovje 72, Bela Peč 64. Več kot 300 prebivalcev ima tudi 9 krajev, namreč: Rateče 791, Kranjska Gora 678, Dovje 622, Jesenice 558, Koroška Bela 548, Bela Peč 490, Mojstrana 488, Podkóren 449 in Planina 364. —

Kórenska dolina ima svojo okrajno sodišče s sedežem v Kranjski Gori; 6 občin: Bela Peč, Rateče, Kranjska Gora, Dovje, Jesenice in Koroška Bela; 6 fará: Bela Peč, Rateče, Kranjska Gora, Dovje, Jesenice in Koroška Bela.

Prebivalstvo je majhne in krepke rasti. Živé se Dolinci glavno o poljedelstvu; o živinoreji je mimo družih strok za Dolino večje pomembe ovčjereja. Dosti Dolincev dobiva svoj kruh pri fužinarstvu na Javorniku, Savi in Beli Peči. Za elementarni pouk ljudstva skrbé jednorazrednice na Beli Peči, v Kranjski Gori, na Dovjem, Jesenicah in Javorniku.

bogoslužno delo po svoji moči podpirali. V Podgorji so se začeli nabirati v ta namen dragovoljni darovi, ki so bili za grozno revni okraj dovolj veliki. Nekateri so dali ali obljubili denarja, drugi vina ali kakega drugega pridelka. Prva gorečnost je sčasoma ponehala in skoraj ugasnila, ali doseglo se je itak toliko, da se o srečnem vspehu ne more več dvojiti. Cerkve sv. Miklavža stoji že dozidana in pod streho, treba jej je zdaj še oltarja, zvonika in zvona. Po kaki prav dobri létini dala bo rada vsaka podgorska in marsikatera žumberška hiša, da se bodo mogle tudi te potrebe omisliti. Neskončno veselje in ginljiva pobožnost bosta vladala na Gorjancih, ko se bo vršilo v novi cerkvi prvo sveto opravilo. Vsi Podgorci imajo trdno vero, da bo tisti slavni dan konec dolgi in prežalostni dobi Hudobčevega kraljevanja in strahovanja.

Zemljepisne črtice.

Spisal E. Lah.

III. Radovljica.

Pred nami se razprostira primeroma velika ravnina, obdana krog in krog od gorá, odprta le proti jugo-vzhodu. Veliko mejno gorovje, ki oklepa ravnino, je skoraj nikjer ne obdaje neposredno. Tesno se je dotikajo absolutno le 100—200 *m* visoki holmi, večinoma močno zarasteni, sem pa tjà tudi že goli — nekaka predgorja pravemu gorovju v ozadji in večjidel vstric ž njim. Časih se razprostira med zadnjim najvišjim gorovjem in med ravnino več tacihi vrst predgóriji, ki se, čim delj od ravnine, tem močneje tudi višajo. Ta prikazen, najbolj razvita v severo-zahodu ravnine, kjer nahajamo do Triglava pet vrst tacihi predgóriji, je tem zanimivejša, ker z narastajočo višino ob jednom jako pravilno gine vegetacija in raste golina.

Mejno gorovje je med sabo zeló različno; na severo-vzhodu nahajaš pravilno planinsko pogorje; na severo-zahodu, če ne jemljemo že popisanih snežnikov v poštev, hribovje, in v manjši meri mejne robove velike planote; na jugo-zahodu večinoma mejne robove velikega planotja; na jugo-vzhodu ravnino. Tudi vegetacija pri posameznih gorstvih v jednaki višini ni jednaka: pri severo-vzhodnem pogorji prevladujejo do 2000 *m* visoko sezajoči travniki; južno-zahodno planotje pokrivajo do

vrha v velikih kompleksih gozdi; pri severo-zahodnem hribovju menjujejo precèj pravilno travniki z gozdi.

Tudi nižava nam kaže mnogovrstno lice. Njene dimenzije niso nikjer tako neznatne, da bi ne zaslužila imena ravnine; tudi, kjer je najožja, je še zmerom širša, nego bohinjska ali kórenska dolina v svoji največji širjavi. Ravnina sama je zeló nepravilna, in je po nekaterih krajih ravnini komaj podobna. Dostikrat, posebno skoraj v vsej dolgosti njene zahodne polovice, dvigajo se v velikem številu mali holmi. Časih delajo tudi večinoma suhe grape vánjo precèj globoke zareze ter jej dajó nekak planotin značaj. Pomenljive so mnogobrojne terase, v katere preide ob krajeh, ko se približuje strugi Save. Mnogovrstna in bogata vegetacija, ki se nahaja pri mejnem gorovju, ponavlja se v še večji meri pri ravnini sami. Posebno mikaven pogled jej pa dajó mnogoštevilni kraji, ki jo obroblija v dolgi črti posebno na periferiji severne polovice, tik ob vznožji sosednega hribovja.

V orografičnem zmislu pripada radovljiška okolica dvema različnima gorstvom: Karavankam in Juliškim planinam. Natančno mejo med obema dela struga kórenske Save od Most do zjedinjenja z bohinjsko pri Radovljici, od tod dalje pa struga zjedinjene Save. Večja in orografično zanimivejša je vzhodna, Karavankam pripadajoča polovica.

Karavanke popusté v radovljiški okolici po polnem značaj navadnega planinskega hribovja, ki so ga ohranile večinoma do konca kórenske doline, in dobé značaj planinskega pogorja. Glavna proga, ki se vije v dolgosti več nego 10 km od severo-zahoda proti jugo-vzhodu, na meji med Kranjsko in Koroško, ima že takoj v začetku gorovit značaj in ga obdrži do konca: ostri robovi, strmi in goli vrhovi, plitve zareze kakor navadno pri visokem planinskem gorovju, nahaja se tudi tu razven glavne proge več stranskih nižjih, ki so pa gledé dolgosti večinoma nepomenljive. Le najnižja sprednja, ki se vleče od Most skoraj do Tržiča, je važnejša, ker ie skoraj še jedenkrat daljša, nego glavna proga. Od te jo ločijo globoke doline Završnice, Zeleniščice in Begúnjščice. Jednako kakor z vnanjo obliko, stoji tudi z višino. Ta oddelek Karavank je razven kamniškega najvišji, sploh pa okrog 200 m višji nego dolinski. Srednja višina glavne proge znaša še nekoliko nad 2000 m. Glavna proga se začinja z dolgim skalovitim rebrom, z 2000 m visoko Bělščico. Za njo sledí najvišja gora Karavank tóstran Kokriškega prelaza, 2232 m visoki Stol; potem Zelenica, z 2200 m in Begúnjščica z 2040 m. Visokost 20 km dolzega predgorja raste močno od zahoda proti vzhodu; v zahodu nadkriljuje s svojimi 700—900 m komaj za par sto metrov gorenjsko ravnino; na vzhodu se pa končuje s 1450 m visoko Dobrčo, ki

ima že po polnem obliko gore. Izmed sêdel, katerih pa sploh ni dosti, je najvažnejše 1550 *m* visoko ležeče sedlo med Golico in Bêlsčico; najnižje, 1020 *m* visoko sedlo ob vzhodnjem konci Begúnjščice.

Višine, ki obdajajo v kakih 15 *km* dolgi črti gorenjsko ravnino v severo-zahodu in sezajo v severu do Radovine, imajo večinoma značaj nizkega hribovja; le tu pa tam, posebno v zahodnem delu, nagibajo se k planotam. Visokost je nepomenljiva in ne preseza nikjer 1100 *m*; sploh pa raste od vzhoda proti zahodu, torej čim močneje se oddaljuje od kórenske in čim bolj se približava bohinjski Savi. Tudi posamezni prehodi so celó nevažni.

Ob južno-zahodnem konci obdaje radovljiško ravnino dobre tri ure dolgo vzhodno mejno robovje Jeloviške planote, katero ima jako jednoličen obraz. Grebén je skoraj raven, le tu pa tam kak vrh, strani nestrme; zareze, kjer se sploh nahajajo, jako plitve. Srednja višina tega, akoravno najvišjega oddelka Jelovice ne znaša več nego 1300 *m* in sploh ne preseza nikjer 1400 *m*.

Med popisanim gorovjem se razprostira do štirih ur dolga in povprek poldrugo uro široka radovljiška ravnina, ki prav za prav ni ravnina záse, ampak le severo-zahodni stranski del velike gorenjske ravnine. Ravnina se razprostira od severo-zahoda proti jugo-vzhodu, po dolgosti vštric s Karavankami, po širokosti vštric z Juliškim hribovjem. Nenaravno svojstvo bohinjske in nekoliko tudi kórenske doline, obstoječe v tem, da sta v bližini visocih gorá širše, opazujemo lahko tudi pri radovljiški ravnini; ravnina je namreč v severnem delu veliko širša, nego v južnem. Njeno padanje od severo-zahoda proti jugo-vzhodu in od severa proti jugu je še manjše, nego pri bohinjski ali pa kórenski dolini. Od severne Bréznice do južne Kroke in od severo-zahodnih Gorij do južno-vzhodnega Podnarta še ne pade prav za 100 *m*. Ime ravnine v pravem pomenu besede ne pripada nikakor vsej nižavi, ker prevladuje le v severnem delu. Tudi v zahodni in vzhodni polovici ni razdeljena prava ravnina v enakem razmerji, ker je v vzhodni polovici njeno površje skoraj še jedenkrat večje.

Sploh sta obe polovici med sabo zeló različni in sicer je zahodna, če tudi precèj manjša, veliko mikavnejša, ker mnogovrstnejša, nego li vzhodna. V konci njenega severnega dela nahajamo krasno bledsko okolico, obdano krog in krog od večinoma nizkih holmov, ki sezajo v jugu še celo uro daleč, do zjedinjenja obeh Sav. Proti vzhodu je bledska kotlina odprta ter prehaja v primeroma velikó, toda precèj jednolično, do kórenske Save sezajočo raván. Nizki holmi, ki se dvigajo v njej, ne presežajo nikjer 650 *m*. Vse drugačno lice nam kaže južni, na des-

nem bregu zjedinjene Save ležeči del. Vštric s Savo se vije po sredi ravnine v dolgosti več nego dveh ur absolutno komaj 100 *m* visoko rebro. To rebro, prvotno hribovitega značaja, se, čim dalje proti jugu, tem močnejše širi in preide celó v nekako planoto. V vsej tej progi ne seza noben vrh nad 550 *m*. Na obeh straneh tega nižjega pogorja se razprostirata dve gledé širokosti neznatni ravnini: jedna na vzhodu ob Savi; druga, lipniška dolina, na zahodu ob Jelovici; obe se združita pri Podnartu, kjer se ob jednom konča omenjeno pogorje.

Veliko jednakomernejša je večja vzhodna, na levem bregu Save ležeča polovica. Ves severni del zavzima prostorna planjava, skoraj po polnem ravna, le v sredini se dviga par izoliranih, nizkih gričev. Več tacih, časih že med sabo zvezanih hribcev nahajamo v južnem delu, ki obstoji iz veliko malih, med sabo po primeroma globokih grapah ločenih ravnin. Tudi tu ne seza noben vrh nad 550 *m*.

V geologičnem zmislu so zastopane vse tvorbe, razven najstarejše, kristalinične. Premogova tvorba, obstoječa večinoma iz apnenikov različnih barv, nahaja se najbolje razvita v predgorji Karavank, sem pa tja v 700—800 *m* visocih skladih. Spodnja triasna tvorba je najbolje zastopana ob Begúnjščici. Zgornjo triasno tvorbo nahamo v podobi sivega roženca posebno ob Bělščici in Stolu. Najmočnejše je tudi tu zastopana jurasna tvorba in sicer v podobi apnenikov in dolomitov. Pripada jej razven višjega dela glavne proge Karavank tudi skoraj vse višje mejno gorovje ob jugo-zahodu in severo-zahodu. Jurasni skladi imajo tu tudi bogate železne rudnike, posebno ob Begúnjščici, Bělščici in v sedlu med Zelenico in Srednjim vrhom. Krednata tvorba, sicer precěj razširjena, vendar ni nikjer velike pomembe. Zeló razširjena je tudi terciarna tvorba; iz njenih skladov obstojé večinoma vsi hribje, oziroma planote, ki spremljajo Savo ob desnem bregu; tudi óni griči, ki se odločijo od Jelovice in obroblyajo radovljiško ravnino ob jugu, pripadajo njej. Diluvijalni dobi pripada vsa ravnina z izoliranimi holmi v svoji sredi, ne seza pa nikjer tudi v stranske doline. Alluvium nahajamo skoraj le trdo ob Savi med Radovljico in Podnartom.

Hidrografično pripada radovljiška okolica prirečju Save. Glavna reka je Sava, do Radovljice nezjedinjena, od Radovljice dalje zjedinjena. Značaj gorske reke izginja toliko močnejše, kolikor bolj se razširja ravan; struga postaja globokejša in širša. Padanje, že prej precěj počasno, postane še počasneje: od Bohinjske Bele do Podnarta, torej v dolgosti več nego 20 *km*, pade Sava le za 67 *m*; od bledskega savskega mostú do Podnarta za 51 *m*; od Radovljice do Podnarta za 34 *m*. V radovljiški ravnini izpremenita Savi tudi svoj tek; bohinjka se zavije proti

vzhodu, kórenska proti jugo-vzhodu in obdrži to črto tudi po zjedinenju z bohinjsko. Dotokov ima Sava tu primeroma še menj, nego v Bohinji in Dolini; zato pa tem večje in daljše; le hitri tek in peščene struge jim pridevajo še značaj gorskih potokov. Največji dotok, pri svojem izlivu v kórensko Savo pri Mostah že pravilna reka, je od Triglavovega predgorja prihajajoča Radovina; vánjo se izliva več manjših gorskih vodíc. Od Jelovice prihaja Savi pri Podnartu tudi na desnem bregu le nekoliko krajša Lipnica. Skoraj nasproti ustju Radovine se izliva na levem bregu v kórensko Savo od Zelenice sem Završnica. Od Bégúnjščice prihaja Savi tudi na levem bregu slabo uro pod Radovljico še daljši Bégúnjski potok. Manjše važnosti so drugi dotoki.

Izmed je z e r pripada radovljiški okolici jedino bledsko, nad pol ure dolgo, in dobro četrt ure široko, nikjer veliko nad 30 m, po navadi pa le po 20 m globoko. Površje njegovo meri 32·23 ha. Razprostira se, kakor vsa ravnina sploh, od severo-zahoda proti jugo-vzhodu. Svojo vodo dobiva od severo-vzhoda in jo oddaja v jugo-zahodu bohinjski Savi.

Tudi slapov ne pogreša radovljiška okolica. Največji je óni, ki ga nareja Radovina dobro četrt ure nad svojim izlivom, blizu Bledske Dobrave. Slap sam v primeri s Peričnikom in Savíco ni visok, zato pa zeló močan in širok in sploh najširši na Kranjskem. Od manjših slapov je omenljiv še óni, ki ga nahajamo v jugu pri Polžici, blizu Podnarta.

Krajev, večinoma ob periferiji, šteje popisano ozemlje 85, in sicer: 1 mesto, 1 trg in 83 vasij. Vsi skupaj imajo 3119 hiš in 14.586 prebivalcev; na vsak kraj pride torej le po 37 hiš in 172 ljudij. Po več nego 60 hiš ima le 8 krajev, namreč: Kropa 103, Bégunje 95, Radovljica 92, Ljubno 82, Grad 80, Kámena Gorica 72, Spodnje Gorje 62 in Brézje 61. — Po več nego 300 ljudij ima tudi le 9 okrajev, namreč: Kropa 1110, Kámena Gorica 816, Bégunje 736, Radovljica 664, Grad 457, Ljubno 444, Mlino 372, Spodnje Gorje 345 in Brézje 315. — Razven okrajnega glavarstva in sodišča v Radovljici razločujemo 12 občin: Bled, Gorje, Bréznica, Bégunje, Lesce, Radovljica, Lancevo, Predtrg, Mošnje, Kámena Gorica, Kropa in Ovsišče; in 14 fará z dekanijo v Bégunjah. Prebivalstvo se žíví večinoma od poljedelstva in živinoreje. Sicer so pa še lokalne pomembe: suknárstvo za posamezne vasi brézniške in bégunjske občine; fužinarstvo za Kropo in Kámeno Gorico; lončarstvo za Ljubno; v novejšem času čipkarstvo za Gorje. Za elementarni pouk skrbé: štirirazrednica v Radovljici; dvorazrednici v Gorjah in Grádu; razven teh še 10 jednorazrednic.*)

* V letošnjem „Ljublj. Zvonu“ na 278. str. goro Prisanik popravi v Prisojnik (contrarium od Osojnik), kar kaže leža obeh gôr proti solncu.

Zemljepisne črtice.

Piše Evgen Lah.

IV. Tržič.

Ozemlje, združeno pod tem imenom, ima marsikaj podobnega radovljiškemu.¹⁾ Tudi tu je okrožje obdano povsod z gorovjem, in odprto le na jugu, oziroma na jugovzhodu. Tudi tu nahajamo na severozahodu, severu in severovzhodu gorsk, na zahodu in vzhodu hribovit značaj. Razloček je le ta, da tržiško ravnino, če že sploh zasluži to ime, obdaja mejno gorovje ob okrožji neposredno. Predgorja, koja vidimo v radovljiški ravnini med ravnino samo in med mejnim gorovjem, izginejo tu na zahodu in vzhodu popolnoma, na severu pa saj deloma. Vegetacija okrožja je skoro povse jednaka radovljiški, le s tem razločkom, da vidiš tu vse, ker na manjšem prostoru, ože med sabo združeno. Pogled iz južne ravnine proti severu ti podaja ob levi in desni prijazne holme, pokrite deloma z gostimi gozdi, deloma s tolstimi travniki in pašniki. Ves drugačen obraz ima severna stran: v ospredji, kjer je svet še primeroma nizek, nahajajo se temni gozdje sicer še vedno v obilici mimo prostranih senožet. Toda kmalu se morajo ogniti pritlikavemu grmičevju, med kojim se pokazujejo sem pa tja že goline, dokler ne jamejo skalovine prevladovati. Vendar je gorovje do vrha, če ne večinoma, saj deloma, pokrito s precēj bujno vegetacijo! Od raznih gorskih vrstá so tudi v tržiški skupini vse zastopane ter v večji ali manjši meri razvite, razven planot.

Svet, ki se razprostira med opisanim mejnim okrožjem, zasluži le deloma ime nižave. Le v svoji južni polovici se razširi toli, da mu smemo privedati ime ravnine. Čim bliže severnemu gorovju, tem močnejše se zožuje, dokler ne postane onstran tržiške kotline prava soteska. Kar je radovljiški ravnini bohinjka in kórenska, oziroma združena Sava, to je tržiški ravnini njen dotok tržiška Bistrica. Tudi ona napravlja v ravnino samó precēj globoko zarezo, in ji daje na ta način značaj male stopnjevine. Obronki stopnjevin, s katerimi se približuje ravan strugi Save, so precēj strmi in visoki, ker se je struga zajela precēj močno v nižino. Vnanja oblika ravnine je sploh jako prijazna. Posebno živahno jo narejajo posamezni kraji, ki so tu na primeroma malem prostoru združeni v velikem številu. Pokrivajo jo precēj vspreddno ob obeh bregovih Bistrice, dokler se dalje na severu ne

¹⁾ Poglej „Ljubljanski Zvon“, 1884, na 403. strani.

zožita oba bregova v jedno sólo kotlino, v koji leži glavišče opisovanega ozemlja, prijazni Tržič. Tu se izpremeni ravnina v ozko in ožjo, že precèj strmo dolino, oziroma sotesko z divjimi, porastenimi robovi ob desni in levi, dokler ne prispe pri Ljubeljevem prelazu do osrèja glavne èrte mejnega gorstva. Na ti poti se ž njo družijo, posebno ob desni strani, kratke in divje doline preseke.

V orografiènem zmislu pripada tržiški svet ves Karavankam. Hipsometriène in fisiognomiène razmere južne in severne polovice so med sólo strogo različne. Obe polovici se zjedinita pri Tržiči. V prvi prevladuje gorstvo izključljivo, v južni pa menjujeta ravnina in planinsko hribovje med sólo precèj pravilno.

Severna gorovita polovica se približuje v svojem okrožji precèj moèno podobi trapecovi, èegar severna in vzhodna stran pripadati glavni èrti Karavank, zahodna in južna pa njihovim meridijonalnim razrastkom, oziroma predgorjem.

Najvažnejša stran imenovanega trapeca je severna, ob jednom mejna èrta med Kranjsko in Koroško. Orografièno pripada glavni vrsti pogorja Karavank, vendar ne strinja v sebi ónih popolnostij, koje smo nahajali pri Stolovi skupini. Vsa severna mejna èrta obstoji iz par ur dolzega, precèj jednoliènega in ne posebno razvitega rebra, Košuta imenovanega. Košuta je, akoravno pripada visokemu pogorju, do vrha precèj dobro porastena, le sem pa tja kaže proti vrhu golíne. Pobočja so primeroma zelo strma, veliko strmejša na severu, kot na jugu. Greben je zelo oster, zareze plitve, vrhovi med seboj precèj jednako visoki. Srednja vrhovna višina znaša krog 2000 *m*. Najvišji vrh, precèj na sredi ležèči Véliki vrh, ima 2085 *m*, nasproti pa tudi najnižji vrhovi ne padejo pod 1900 *m*. Sploh znaša najveèji razloèek med vrhovno višino le nekaj nad 100 *m*. Čudno je, da postajajo vrhovi tem višji, èim bolj se oddaljujejo od Stolove, to je od najvišje skupine pravih Karavank. Od Vélikega vrha se loèi proti severozahodu kake pol ure dolg odrastek z 1969 *m* visoko Babo, po koji se Košuta mimo 1370 *m* visocega Ljubeljevega prelaza veže s Stolovo skupino, oziroma z Zelenico in Srednjim vrhom. Tudi najnižja sedla nè sezajo pod 1800 *m*. Sploh pa znaša razloèek med srednjo vrhovno višino in med srednjo višino sédel komaj 200 *m*. Sedla zarad tega tudi nimajo nikake važnosti. V vzhodu Vélikega vrha se loèita od Košute dva razrastka: prvi se vije, kot Košuta sama, od zahoda proti vzhodu ter pripada v vsi dolgosti več kot jedne ure Koroški. Veèje važnosti za tržiški svet je pa óni razrastek, ki se loèi od Vélikega vrha proti jugu ter sestavlja vzhodno stran omenjenega trapeca, ob jednom severo-

vzhodno mejno črto med tržiškim kotlom in med Koroško. Ta oddelek kaže večinoma ravno iste vnanje lastnosti, kot Košuta. Jednolično, večinoma do vrha z gozdi porasteno gorovje, blizu vrhov že precèj golo, le precèj nižje kot Košuta. Tudi najvišji vrhovi ne sezajo nad 1700 *m*, najnižji prehodi ne pod 1400 *m*. Najvažnejša vrhova te vrste sta 1670 *m* visoki *Stegovnik* in malo nižji *Javornik*. Najvažnejše sedlo leži v severu *Stegovnika* in pelje iz Tržiškega v zgorenjo *Kokro*. V jugu se dotika ta mnogovrstno zasukana črta najvažnejšega in ob enem najvišjega vrha tržiškega mejnega pogorja, 2120 *m* visocega *Storžiča*, ki je središče treh daljših pogorij. Od njega se namreč loči razven že popisanega pogorja še jedno proti vzhodu, oziroma proti jugovzhodu in jedno proti zahodu. Vzhodno pripada kranjski skupini, zahodno pa oklepa tržiško kotlino na jugu. Od vseh treh omenjenih pogorij je *Storžič* ločen po precèj globokih sedlih. *Storžičeva* piramida je, kot vse gorovje teh krajev, na severnem pobočji veliko golejša, kot na južnem, sploh pa primeroma zelo strma. Tudi po vegetaciji se popolnoma ujema z že popisanim gorovjem. Gorovje, ki se ga dotika na zahodu in ki nareja južno stran omenjenega trapeca, spominja po vnanjem zelo na *Košuto*. Nad uro dolgo, na južni strani s pašniki, na severni pa z gozdi pokrito, dotika se v svojem zahodnem konci jako tesno tržiške kotline. Zove se *Kriška gora*. Le v hipsometričnem obziru je veliko manjše pomembe, kot severna, ž njim skoro vsporedna *Košuta*. Srednja visokost znaša le 1400 *m*, najvišja 1550 *m*, najnižja zareza 1200 *m*. Manjše važnosti je zahodno obrobno gorovje tržiške kotline, od *Kriške gore* ločeno po bistriški ožini pri *Tržiči*, od *Košute* po *Ljubelji*. Sestavljajo je odrastki *Dobrče* in *Begunjščice*, to je ónih razgorij, ki se vlekó vsporedno z glavno črto *Karavank* neposredno nad *gorenjsko ravnino*. Vrhovi te vrste, med sábo v nikaki celotni zvezi, nepomenljivi so celo tudi gledé visokosti. Večinoma od 900—1000 *m* visoki, imajo že skozi in skozi hribovit značaj. Le v skrajnem severu se loči od *Begunjščice* z mnogoštevilnimi odrastki pogorje *sv. Ane*, v najvišjem vrhu s 1522 *m*.

Gorovje v notranjem tržiškem svetu med popisanimi mejnimi črtami se razširja od *Tržiča* pogledano veličastno ter razpada v tri po bistriški in katarinski dolini ločene skupine. Nazivlja se po navadi z imenom *Rovti*. Najvišji je óni del, ki se razprostira med dolinama *Bistrice* in *sv. Katarine*; obstoja pa iz pol ure dolzega, precèj strmega rebra, ki se navpično loči od *Javornika* v vzhodni mejni črti ter seza vsporedno s *Kriško goro* trdo do *Bistrice* sáme. Najvišja vrhova v ti progi sta: 1612 *m* visoka *Konjščica* in 1548 *m* visoka *Uškova pla-*

nina. Manjše pomembe sta ostali skupini, sestavljeni po nižjih prečnih rebrih, ki se odločujejo menj ali več v meridijonalnem pravci od Košute, oziroma od Kriške gore. Nekoliko važnejše je le óno, ki se spušča od 1970 *m* visoke Kolce v Košuti proti jugu v pol ure dolgi črti ter se končuje z malo planotico, katere mejni robovi *Mecsnovec* in *Belapeč* znašajo še 1387 *m*, oziroma 1337 *m*. Gosto porasteno hribovje v jugu sv. Katarine, ob severnem pobočji Kriške gore, imenuje se *Kokovnica*.

Ves drugačen obraz nam podaja južna polovica tržiškega svetá. Zunaj Tržiča, kjer stopa Bistrica v svoj spodnji tek, rásziri se bistriška dolina v primeroma široko ravnino. Ravnino, do poldruge ure dolgo in dobro četrt ure široko, obdaja ob desni in levi prijazno, nizko hribovje, ki nam kaže jako mnogovrstno lice. Desno hribovje, gledé višine celo nepomenljivo, pripada skrajnim južnim odrastkom že zgoraj omejnene Dobrče, levo gričevje pa južnim odrastkom Kriške gore. Levo brdičevje se končuje na jugu ob gorenjski ravnini z divjim gozdom, imenovanim „Uden boršt“ (Uden = vojvódin, Herzogsforst), znanim iz Jurčič-Krsnikovih „Rokovnjačev“ kot jedno glavnih bivališč zloglasnih lopovov. Tržiška ravnina je pravo za pravo le mal del velike gorenjske ravnine, ki se kanalu podobno v svojem jugovzhodnem konci veže ž njo. Njen strmec sicer precěj jednakomeren, vendar primeroma velik, znaša od Tržiča do roba nad Bistrico pri Podbrezji nad 100 *m*. Polovica na desnem bregu Bistrice ima posebno dosti raztreseno ležečih holmov, pokritih večinoma z gostimi gozdi.

V hidrografičnem obziru pripada tržiški svet prirečju Save. Glavna reka je tržiška Bistrica, ki je Tržiču z njegovo okolico to, kar je od Most do Radovljice kórenska in od Radovljice do Podnarta združena Sava Radovljici ž njeno okolico. V vsi svoji dolgosti od izvira do izliva, pretaka se po tržiškem svetu ter ga, kot že povedano, v menj ali več severno-južnem pravci loči v dve precěj jednaki polovici. Nad 20 kilometrov dolga pripada najvažnejšim kranjskim dotokom Save na levem bregu. Iz vzhodne Košute prišedša ne izgubi v svojem do 10 kilometrov dolzem gorenjem teku od izvira do Tržiča značaja pravega gorskega potoka. Temu značaju primeren je tudi njen precěj velik pad. Kot drugi gorski potoki v zgorenjem teku, nareja tudi ona s svojimi dotoki več deloma prav znatnih slapov. Najzanimljivejši je strmec, ki ga nareja Bistrica sama kake tri četrti ure nad Tržičem pri tako zvanem „Hudičevem mostu“ ob visoki skalnati ožini. V jugu Tržiča, kjer stopa v svoj spodnji tek, vréže si Bistrica precej prostorno in globoko, več metrov pod ravnino samo ležečo strugo, katero obdrži do svojega izliva v Savo pod Podnartom. Dotokov sprejema Bistrica veliko

več v svojem zgorenjem teku, kot v spodnjem; precèj jednako pa na desnem in levem bregu. Veliko število dotokov, koji zalivajo prečne, peščene grape, vsopredne s prečnimi rebri med Košuto in Bistrico, dohaja ji iz južnega pobočja Košute. Tudi óno rebro, ki se razprostira med Javornikom in Bistrico, pošilja ji najmanjih vodâ. Vse te vode, po dolgosti neznatne, so le večji gorski studenci in splošno manjše pomembe.

Večje pomembe sta že Mošenik na desnem in Voneščica na levem bregu. Prvi ji prihaja iz zahodne Košute, teče po dolini sv. Ane, vsopredno s cesto, ki drži iz Tržiča v Celovec ter se izliva po večurnem teku, ko je vsled večjih studencev, posebno od doberške in Bégunjske strani precèj močno narastel, na jugozahodni strani Tržiča v Bistrico.

Voneščica prihaja od severnega pobočja Storžičevega, zaliva v svojem vzhodno-zahodnem teku dolino sv. Katarine ter se izliva v Bistrico kako poldrugo uro dolga pri sv. Katarini, dobre četrti ure nad Tržičem.

Ob spodnji Bistrici se skrči število dotokov znatno. Omenljiva je jedino Zadruga, ki ji dohaja na levem bregu po kratkem polurnem teku.

Tudi v geološkim zmislu je tržiški svet jako mnogovrsten. Nahajajo se v njem skoro vse tvorbe, od najstarejše do najnovejših. Najstarejše sklade, obstoječe bodisi od debelega škralca, bodisi od peščenca, dobivamo v severo-vzhodu Tržiča, ob Hudičevem mostu. Tudi kristalinični škralc, namešan med drugim skladjem, dostikrat zanimljiv vsled obilih organskih ostankov, nahaja se ob vzhodnem konci Košute. Gručast ali kèpast diorit se dobiva v obliži Tržiča, krèmen ob Bistrici. Vapnenik, brez izjeme dolomitast, sestavlja skoro vse tržiško gorovje, posebno mogočni so pa njegovi skladi v Dobrči, Storžiči in Kokovnici. Skladi iz triasne tvorbe se dobivajo posebno odlični vsled zelenega, svetlosivega porfira in vsled „Felsitporphyra“ na severnem pobočji Storžičevem. Sivega rožénca dobiš obilo ob Košuti, Bégunjščici in ob Ljubeljevem prehodu. Jurasni vapnenec sestavlja sklade vseh višjih vrhov oklepnega hribovja. Tercijarno dôbo zastopa vse gričevje v jugu Tržiča ob levem in desnem bregu spodnje Bistrice; diluvijalno in alluvijalno stopnjevina, oziroma ravnina ob Bistrici.

Tržič ima v kljub temu, da leži v primeroma nizki, proti mrzlim severnim vetrovom zavarovani kotlini, vendar le precèj ostro podnebje ter ima z bližnjo okolico za 0.4°C nižjo letno temperaturo, kot Ljubljana in za 1.5°C nižjo kot Novo Mesto in Črnomelj. Sicer se pa rada nagiba k ekstremom in je v juliju gorkejša, v januariju mrzlejša, kot ljubljanska. Tudi v higrometričnem obziru ne stoji posebno dobro, ker

zavzima gledé števila deževnih dnij in gledé množice pale mokrine jedno prvih mest na Kranjskem.

Tržič z okolico ima 6498 prebivalcev, kateri prebivajo v 34 krajih z 882 hišami. Na vsak kraj pride tedaj skoro 26 hiš in neprimeroma veliko ljudij, namreč 191. Krajev s 50 in več hišami ima tržiški svet 5, namreč: Tržič s 186, Sv. Katarino z 69, Sv. Ano s 63, Spodnje Duplje z 61 in Kovor s 50 hišami. Po več kot 300 ljudij šteje tudi le 5 že imenovanih krajev, in sicer: Tržič 1797, sv. Ana 644, Spodnje Duplje 345 in Kovor 337 ljudij. Od omenjenih 34 krajev ima 29 svoje sodišče in svoj davčni urad, oba s sedežem v Tržiči, 5 jih pa pripada sodno in davčno Kranju. V političnem obziru spadajo vsi pod kranjsko glavárstvo. V cerkvenem zmislu razpadajo v pet župnij: Tržič, Kovor, sv. Križ, Spodnje Duplje in Podbrezje z 11 podružnicami, in so podrejene vse kranjski dekaniji.

Delé se nadalje v pet občin: Tržič s 1797, sv. Križ s 1849, Kovor z 975, sv. Ana s 646 in sv. Katarina s 644 prebivalci; 5 krajev s 587 prebivalci spada pod občino Naklo v kranjskem okraji.

Za pouk skrbé četverorazrédnica v Tržiči in več jednorazrédnic v okolici.

Razven kmetijstva, s kojim se peča seveda velika večina okoliškega prebivalstva, rabi prebivalstvu tudi trgovina in obrt. Posebno važni stroki za tržiški okraj sta fužinarstvo železa in obrt z usnjem, ter njegovimi zdelki. Tržiških čevljev (zdelek tržiškega hišnega obrta) razpošlje se vsako leto na vse kraje po več sto tisoč parov. Z obrtom se peča mimo mnogobrojnih učencev, oziroma pomagačev, do 150 mojstrov, s trgovino nad 60. Tržiški okraj šteje nad 40 krémárjev, čez 50 čevljárjev, blizu 30 žágarjev, do 20 mlinarjev, do 20 branjevcev in skoro ravno toliko krámarjev.

Ločitev.

I.
Mračna je zrla váme,
 Solzéla je grenkó,
 Zamólklo ji zvenél je glás,
 Prosila je ljubó.
 Srcé je v bolečinah
 Ji tožno jókalo:
 „Ne hódí mi na tuje, sin!“
 Bolnó je pókalo.

II.
 Jaz še ozrém se vánjo,
 Rokó ji pomolím,
 Potem, potem se žalosten
 Na tuje napotím.
 Klobuk potisnem dóli
 Na mókre si oči,
 Trdó skoz vas korakam,
 Srcé mi krvaví.

Josip Kržišnik.

„Pozabil sem Vama še opóludne povedati, kako ljubega gosta sem tudi povabil k denašnjemu večeru,“ reče jima in hitro odide vsprejemati nove goste.

Poklonim se obema in ker je godba ravno zagódlja prvi valček, prosim Klaro za ples.

„V kakih skrbih sem bil, Klara, ker mi nisi nič pisala. Bal sem se, da si bolna.“

„Ne, jaz sem popolnoma zdrava,“ pravi mi, koketno se smeje in malomarno me opazuje.

„Ali me ne ljubiš več?“ vprašam jo zavzet.

„Jaz sem nevesta svojega bratranca Alfreda. Jaz in Vi sva se drug v družega zaljubila le iz dolzega časa.“

„Hvala lepa, baronica,“ dejal sem, ker sem ravno dokončal turo. Zdelo se mi je, da me je ošínila strela.

Nasproti nama pride njen bratranec, njen ženin.

„Klara, ne zameri mi, da sem tako pozen!“ opravičuje se on.

„Monsieur Vrnè iz Pariza je tù,“ odgovori mu ona in pokaže náme. On me prej ni hotel zapaziti.

Govorila sva navadne fraze. Meni se je vrtelo v glavi. Predstavil mi je svojo sestrično — nevesto.

„He, famozna nevesta, he?“ zasmeje se neumno proti meni, že plešóč.

Zemljepisne črtice.

Píše Evgen Lah.

V. Kranj.

Skupina, ki jo mislim pod tem imenom natančneje opisati, ima z radovljiško še veliko več podobnosti kot tržiška. Tudi pri nji je severovzhodna, severna, severozahodna (le z malo izjemo, kjer je ravnina onstran Naklega odprta), zahodna in deloma tudi jugozahodna periferija gorovita, oziroma hribovita. S tržiško skupino ima to enakost, da je tudi tu meja proti jugovzhodu in vzhodu ali popolnoma ali pa vsaj deloma odprta. Kot pri radovljiškem in tržiškem svetu, je tudi pri kranjskem severna in severovzhodna stran najvišja, južnovzhodna pa najnižja.

Vkljub ti enakosti opaziti je vendar velike razločke že na prvi pogled. Glavni razloček v fizijonjomi obstaja v tem, da nastopa

tu gorovje, oziroma hribovje skoro brez izjeme le v jedni sami vrsti, bodisi že, kar opazujemo na severu, v prvotni glavni črti, bodisi, kar vidimo na zahodu, v sekundarnem predgorji. Da bi jedna stran pri pogledu iz ravnine strinjala v sebi več vrstâ in z več različnimi vrstami tudi različne višine in različno vegetacijo, kar n. pr. opazujemo, če se ozremo iz Radovljice proti severozahodu, severovzhodu in vzhodu, tega tu ni. Mnogovrstnost tedaj ni usredotočena v manjših skupinah jedne in iste strani, zato je pa na različnih straneh tem večja, ker se višine, po zunanji obliki in kakovosti toli nasprotne, ravnine neposredno dotikajo. Zraven nebotičnih, divje razoranih, popolaoma golih višin, dobivaš sicer še vedno visoke, vendar že do vrba porastene špičaste gore, zraven teh zopet že veliko nižje rebraste vrhove z bujno vegetacijo; nadalje popolnoma nizke hribe kopičaste oblike in valovitega površja; sredi vsega tega različnega vrhovja pa se razprostira velika kranjska ravnina kot največja, severozahodna tretjina velike gorenjske ravnine.

Navpična razpetost, koja Planine sploh tako odlikuje pred drugimi gorstvi, koja ni v nič manjši meri lastna kranjskim Planinam posebej, vsled koje se nam iz globokih dolin, udrtin, razpoklin in zaréz pokazujejo po 2000 in še več metrov višji goli orjaki, nahaja se, kakor pri že popisanih skupinah, tako tudi pri kranjski. Kar so Mojstrici, oziroma Krmi, Triglav, Cmir in Rjovina; kar so Završnici Bělščica, Stol, Srednji Vrh in Bégunjščica, kar so bohinjski razpoklini Triglav in njega veličastni sosedje, kar je bistriški dolini Košuta, to sta kokriški soteski Kočna in Grintovec, to kranjski ravnini Storžič in Zaplota.

Ves kranjski svet se dá določno deliti po precej globokih strugah Save in Kokre v tri po velikosti površja ne ravno posebno različne dele: v največji vzhodni, srednji severni in najmanjši jugozahodni del. Meja med prvim in drugim je Kokra, meja med zadnjim in prvima Sava. Prvega imenujmo po vasi Cerklje cerkljanski, družega po Preddvoru preddvorski in zadnjega po Stražišči stražiški. Pri Kranji, osredji vsega opisovanega sveta, dotikajo se ti trije deli med sabo. Prvi je na severu gorovit, na sredi planotast, na jugu raven; drugi je na severu gorovit, na sredi hribovit, na jugu raven; tretji na severu hribovit, na jugu raven.

Pričnimo s preddvorsko tretjino. Njen goroviti severni del je v svoji zahodni polovici že pri Tržiči opisana južna mejna črta tržiške kotline, ki smo jo nazivali Kriško Goro. Precej na sredi nahajamo že tudi opisani Storžič. Od Storžiča, oziroma od globoko urezanega sedla na desni se vije glavna črta še vedno v kake pol ure dolgem, precej

ostrem grebenu v jedni sami vrsti. Tu se pa cepi v dve precej nejednaki vrsti: v krajšo severno, ki je ob jednom mejna črta med Koroško in Kranjsko, in v daljšo južno, ki pripada vsa Kranjski. Omenjena severna ima značaj navadnega gorovja ter se vije začetkoma proti severu, pozneje pa v vzhodnem pravci čez 1300--1500 m visoke vrhove in primeroma nizka sedla, in neha po dobro uro dolgem teku tesno ob Kokri. Drugačna je z južno črto. Krog dveh ur dolga se v jugovzhodu dotika kokerske soteske. Tu pa tam se nagiba k malemu planotju, s kterega pošilja proti jugozahodu in severovzhodu kratke stranske veje, katere se zopet dele v več malih vejic. Jedna teh stranskih vej je že zgoraj omenjena, s severno glavno črto vzporedna veja. Ves ta oddelek, akoravno višji kot severni, ima vendar gledé zunanje oblike na sebi le značaj predgorja. V jedni južnih stranskih vej nahajamo mimo Storžiča najvišji vrh vse opisovane skupine, to je do 1650 m visoko sezajočo Zaploto ali Mali Grintovec. Tudi glavna črta ima vrhove, ki so sicer precej nižji kot imenovana Zaplota, na drugi strani pa zopet višji kot že opisovani Kozji Vrh, Starec in Medvednjak; omenljiva sta posebno Javerkov vrh in Bolšek.

Prečni grebeni, ki se spuščajo v večjih vzporednih črtah od Kriške Gore, Storžiča, Malega Grintovca itd., prehajajo dalje na jugu v prijazne brdovite holme, kateri polnijo ves prostor med ravnino in gorovjem, deloma do ceste, ki pelje iz Naklega v Predoslje, deloma do Blatnika, ki se od južnega Storžičevega pobočja prišedši izliva pri Mlaki v Kokrico. Najmogočnejši je ta oddelek na zahodu, kjer se končuje s že zgoraj imenovanim Udnim borštom.

V jugu teh holmov se razprostira srednje do 400 m visoka ravnina med cesto iz Naklega v Kranj in med spodnjo Kokro v podobi trikota. Kjer jo v najjužnejšem, ob jednom najnižjem delu oklepata v podobi poluotoka Sava in Kokra, tam leži mesto Kranj. Omeniti bi bilo še med spodnjo Bistrico, Savo in glavno cesto ležeče do ure dolge, in posrednje slabe četrt ure široke, večinoma gozdnate planotice, Dobrave imenovane, s precej strmimi, primeroma visocimi robovi na jugozahodu proti Savi, z neznatnimi in zložnimi proti severovzhodu. Na jugovzhodu preide polagoma v ravnino samo. Nji nasproti, onstran Bistrice, leži že k tržiškemu svetu pripadajoča Dobravica.

V orografičnem obziru gotovo najodličnejša, ker najmnogovrstnejša, je druga, to je cerkljanska tretjina, v jugovzhodu in vzhodu prej opisane, med Kokro in Savo. Severno gorovje se začenja takoj ob kokerskem prelazu na levem bregu Kokre ter se vije v uro dolgi črti od zahoda proti vzhodu ves čas kot meja med Koroško in Kranjsko.

Do glavnega vrha, do Grintovca, ki je „triplex confinium“ med Kranjem, Kamnikom in Železno Kapljo, pripada kranjskemu gorovju. Po zunanji obliki spominja omenjena črta živo na Triglavovo gromadje. Greben je namreč ravno tako oster, površje ravno tako razorano, divje in popolnoma golo, vrhovi večinoma ravno tako špičasti, sedla primeroma ravno tako globoka, skupina ravno tako nagromadena. Kakor Karavanke sploh so tudi ti velikani od južne strani vkljub svojemu visokogorskemu značaju zelo pristopni, njih severna pobočja pa so zelo strma, nevarna in sploh nepristopna. Posebno zanimljivi so gledé svoje višine. Ob kokerskem prelazu komaj nekoliko nad 1300 *m* visoki, vspenjajo se po kratkem prestanku v Kočni do več kot 2400 *m*, malo pozneje pa v Grintovci celo do 2558 *m*, ter ne zaostajajo skoro nič za najvišjimi juliškimi vrhovi. Akoravno že tako daleč na vzhodu in sploh že skrajnemu jugovzhodnemu delu planinskega gorstva pripadajoči, so vendar najvišje evropsko gorstvo svojega poldnevnika, ker presežajo tudi najvišja gorstva, ki imajo večjo ali pa jednako oddaljenost od otoka Ferro, za 100—200 *m* srednje višine. Pred juliškimi planinami imajo pa še to prednost, da imajo vkljub veliki višini primeroma dosti, sploh pa več in višje sezajoče vode. Suhe peščene grape, katerih imajo one v obilici, so tu le redka prikazen. Sedla, večinoma ostro vrezana, sezajo do 1700 *m* navzdol. Tudi južna predgorja sezajo veliko višje, kot pri prej opisanih skupinah. Od Grintovca se namreč loči proti jugu skoro uro dolgo rebro, ki obdrži še vedno po zunanji obliki in po višini značaj visocega gorovja, ker seza s svojimi ostrimi in golimi rebri še vedno nad 2000 *m*. To je vrh, znan pod imenom Greben. V jugu Grebena nahajamo dve visoki udrtini s precej strmim obrobim gorovjem, ki se na sredi zožujeta; zoveta se Dolge Njive in sezata na jugu do 1900 *m* visocega Krvavca. Na te udrtini se naslanja na jugu kot nekako predgorje do vrha porastena, srednje še vedno do 1500 *m* visoka, precej prostorna planota, katero deli Brnski potok v dve precej jednaki polovici: v severozahodno z Možganci, ki se na severni strani tesno oklepa Kokre, in v jugovzhodno s Šentjurško Goro, ki se tudi neposredno dotika ravnine same. Mejni robovi padajo precej hitro in primeroma strmo v ravnino. Ravnina je v tem oddelku že veliko prostornejša, kot v prejšnjem. Njena največja dolgost od severa proti jugu, od Preddvora do Smlednika, znaša nad 15 kilometrov, njena največja širokost, od Kranja do Šmartna pri Cerkljah, tudi še vedno 12 kilometrov. Ta del kranjske ravnine je največji, ker obseza sam polovico. Ravnina sama nam podaja jako živahno lice; na nji menjuje najraznovrstnejše rodovitno polje s tolstimi pašami, veliki travniki z gostimi

gozdiči. Ob periferiji jo krog in krog obdajajo prijazne in bogate vasi. Niža se v dveh črtah: namreč vzporedno s tekom Save, to je od severozahoda proti jugovzhodu, in meridijonalno na glavno črto Karavank, to je od severa proti jugu. Največji razloček v višini, med severnim Preddvorom in južnim Smednikom, znaša 140 m; prvi ima 474 m, drugi 334 m. Največji razloček med zahodom in vzhodom pa komaj 40 m.

Preostaja še popis tretjega, na desnem bregu Save ležečega, najmanjšega in ob enem najmenj važnega oddelka. Delimo ga lahko v dve vidno razločni, po velikosti precej jednaki polovici: v hribovito severnozahodno in v ravno južnovzhodno. Severno hribovje pripada zadnjim jugovzhodnim odrastkom velike Jeloviške planote. Značaj planot obdrži le deloma ter se kot radovljiško predgorje na desnem bregu Save spušča v ozkih stopnjevinah k Savinemu obrežju. Dalje na jugu izgine pa planotje popolnoma ter preide v nizko, posrednje do 800 m visoko hribovje, ki se vije med Soro in Savo, v glavni črti od zahoda proti vzhodu; skrajni vzhodni steber te vrste je 648 m visoka Šmarjetina Gora, katera seza v neposredno obližje Save; njen levi sosed v zaznamenovani črti je 842 m visoki Št. Jošt. Od glavne črte se spuščajo v meridijonalnem pravci deloma proti severu, večinoma pa proti jugu, prav kratke, tudi gledé višine celo nepomenljive, ravnino komaj za 100 m nadkriljujoče veje, in se polagoma poizgubljavajo v ravnini sami.

V jugu pisanega hribovja se razprostira med loškim hribovjem in med Savo v podobi elipse ona ravnina, ki jo v zvezi s sosedno loško zovemo sorško polje. Po zunanji obliki precej podobna onstran Save ležeči, znaša v svoji največji dolgosti, od Stražišča do Medvod, 13 kilometrov, v svoji največji širokosti, od Jame do Srednjega Bitinja, pa 6 kilometrov. Tudi tu se ravnina niža od severozahoda proti jugovzhodu, le ne tako močno, ker znaša razloček med severnim Stražiščem in južno teraso nad Medvodami komaj nekoliko nad 50 m.

V geologičnem obziru je severna polovica kranjskega sveta veliko zanimljivejša, ker mnogovrstnejša, kot južna. V severni dobivamo sklade skoro vseh tvorb, v južni le one novejših. Najstarejši skladi, obstoječi iz škralca, peščenca ali pa tudi iz kepastega diorita, nahajajo se na vzhodu Storžiča, v jugu Jezerskega Vrha. Vapnenec, večinoma dolomitast, dobiva se v mogočnih skladih iz starejših dôb ob južnem Storžiči in na jugozahodu Krvavca. Triasni skladi z zelenim porfirom spremljajo srednjo Kokro v dolgosti 2 kilometrov. Spodnja trias, odlična zarad mnogih okamenin in rud, sestavlja s časih do 406 m vi-

socimi skladi kranjsko hribovje nad ravnino. Zgorenja trias, z nikakimi manjšimi skladi nad sabo, dobiva se posebno dobro razvita v zahodnem hribovju ter sestavlja tu do 900 m visoke hribe. Najviše sezajo, kakor povsod v planinskem svetu, tudi tu vapneni skladi jurasne tvorbe, koji sestavljajo večinoma vse vrhove zgoraj opisanih orjakov. Tudi kredasti gruhec se dobiva sem pa tja, koji polni nepravilno razstresene kotline. Tercijarni skladi, bodisi starejši, bodisi novejši sestavljajo vse terase in griče v jugozahodu Save, v jugu in severu ravnine, ob južnem vznožji Storžiča, Zaplote in Krvavca. Diluvij in alluvij sta navezana strogo le na ravnino, oziroma na strugo Save ter izgineta povsod v stranskih grapah, če so še tako nizke.

Glavna, če tudi ne najdaljša reka kranjskega ozemlja, je Sava, ki deli kranjski svet v dve zelo nejednaki polovici: v veliko večjo severovzhodno in znatno manjšo jugozahodno. Na kranjskem svetu dobiva Sava že značaj večje reke; struga je primeroma že zelo široka in globoka, tek počasnejši, pad nezatnejši. Od Podnarta do Medvod, to je v dolgosti 23 kilometrov, pade samo za 52 m. Ravan ob nji je v severni polovici do Drulovke precej široka, četudi, izvzemši pri Kranji, zapuščena. V južni polovici pa teče v do 10 kilometrov dolgi, precej visoki, skalnati ožini. Njen najvažnejši dotok na kranjskem svetu je Kokra, ki deli večjo severovzhodno polovico na levem bregu Save v dva precej jednaka dela: v severozahodni in jugovzhodni, oziroma vzhodni del. Iz Koroškega prišedša pretaka se od kokerskega prehoda do Kranja, kjer se izliva v Savo, v dolgosti več kot 25 kilometrov, po kranjskem svetu. V svoji zgorenji polovici do Preddvora teče po ozki kokerski soteski med tesno obdajajočim jo hribovjem na desni in gorovjem na levi, od Preddvora do Kranja pa ureže v ravnino globoko strugo ter teče jednako Savi od Drulovke do Medvod, v skoro jednako dolgi skalnati ožini. Pravec izpremeni v svojem teku znatno dvakrat. Do vasi Kokra teče precej od severa proti jugu; od Kokre do Preddvora meridijonalno na prvi tek od vzhoda proti zahodu; od Preddvora do Visočega jednako prvotnemu teku; od Visočega do Kranja pa proti jugozahodu. Vsled tega nepravilnega teka napravlja pri Kokri in Preddvoru dve ostri koleni. Ker v vsem svojem teku ne izgubi značaja gorskega potoka, sta temu primerna tudi precej velik pad in hiter tek. Dotokov sprejema veliko več, kot Sava sama, ker ji prihajajo vse vode iz južnih pobočij Storžičeve in Grintovčeve skupine. Mnogobrojnejši in tudi večji so dotoki na desnem, kot na levem bregu. Iz pobočja Kriške Gore ji prihaja do 15 kilometrov dolga Kokrica, ki se izliva vanjo pri Rupi nad Kranjem. Njen najvažnejši dotok je mimo mnogobrojnih studencev in potočkov

od Storžiča prišedši Blatnik, ki se vanjo izliva pri Mlaki. Na levem bregu nima Kokra razven neznatnih gorskih studencev zgornjega teka, ki ji dohajajo iz divjih grap Grintovčeve skupine, nobenih večjih dotokov.

Na desnem bregu ne vsprejema Sava nobenega pomenljivejšega dotoka mimo Besnice, katera se pa tudi po komaj jednournem teku izliva kot ponižen potoček pri Rakovci vanjo.

Na kranjskem svetu imajo na zahodu in vzhodu tudi še drugi, pozneje precej veliki potoki svoje vrelce, koji pa, zapustivši kranjski svet po prav kratkem zgorenjem teku in pripadajoči prirečju Sore, oziroma kamniške Bistrice, nimajo za kranjsko okolico nikake važnosti.

Podnebje kranjske okolice se sme zvati še precej ugodno, veliko ugodnejše nego tržiško. Če že hočemo na Kranjskem gledé letne temperature razločevati dva pasova: ostrejši severni in milejši južni, približuje se Kranj s svojimi 9.3°C srednje letne temperature sredini severnega pasa. Kraji ob severni periferiji, to je ob vznožji Planin, ne poznajo velicnih ekstremov, med tem ko se nagiba središče in južni del ravnine k vročim poletjem in ostrim zimam. Tudi glede števila deževnih dnij in gledé množice palega dežja je kranjska okolica dosti na boljšem mimo tržiške, dolinske in bohinjske, precej jednaka pa z radovljiško. Sploh se pa drži deževje močnejše in bolj pogostokrat severnega gorovja, kot pa južne ravnine. Močni vetrovi so le redka prikazen, ker visoko gorovje krog in krog ne daje ostrejšim vetrovom prilike svoje moči razkazavati. Kakor pri večini kranjskih krajev, prevladuje tudi tu od morske strani prišedši, mokri in gorki jugozahod.

Opisani svet šteje 22.192 prebivalcev, kateri so naseljeni po 115 krajih v 4215 hišah. Na vsak kraj pride tedaj po 193 ljudij in skoro 37 hiš. Po več kot 50 hiš ima neprimeroma veliko število, namreč 25 krajev, in sicer: Kranj 354, Št. Jurij 189, Stražišče 134, Zgorenji Brniki 91, Cerklje 82, Trboje 77, Spodnji Brniki 75, Predoslje 70, Zgorenje Bitinje 69, Zgorenja Besnica 67, Strahinj 67, Srednje Bitinje 67, Voglje 67, Hrašče 65, Primskovo 63, Veliko Naklo 61, Voklo 60, Smlednik 58, Olševk 58, Visoko 56, Podreče 56, Kokrica 53, Mavčiče 51, Kokra 50. — Tudi število krajev z več kot 300 prebivalci je jako veliko. Štejemo jih 19 in sicer: Kranj 2313, Stražišče 921, Št. Jurij 749, Zgorenji Brniki 513, Kokra 467, Cerklje 456, Zgorenje Bitinje 424, Predoslje 419, Srednje Bitinje 375, Voglje 357, Spodnji Brniki 354, Primskovo 344, Olševk 333, Trboje 323, Visoko 321, Voklo 321, Hrašče 319, Veliko Naklo 303, Zgorenja Bešnica 301.

V političnem, sodnem in davčnem obziru ima kranjska okolica svojo skupino; sedež omenjenim oblastvom je glavno mesto Kranj.

V cerkvenem obziru razpada kranjska okolica v 1 dekanijo, namreč Kranj, kateri je podrejenih razven že pri Tržiči omenjenih, še 14 kranjskih župnij, namreč: Cerklje, Št. Jurij, Šmartno, Smlednik, Pred-dvor, Predoslje, Naklo, Velesalo, Mavčiče, Trstenik, Goriče, Kokra, Šentjurška Gora in Zapoge; ter 3 lokalne kaplanije, namreč: Besnica, Trboje in Št. Jošt. Omenjenim faram pripada razven tega še 56 različnih poddružnic.

Za pouk skrbi razven četverorazrednice v Kranji več dvo- in jed-norazrednic v okolici.

Razven kmetijstva, s katerim se peča velika večina prebivalstva kranjske okolice, sta važni stroki za prebivalce tudi trgovina in obrt-nija, kateri dajeta par tisoč prebivalcem obilnega zaslužka. Kranjska okolica šteje krog 200 trgovin in skoro 500 obrtov. Velike lokalne važnosti je za Stražišče sitarski hišni obrt; skromen zaslužek daje tudi tkalski hišni obrt prebivalcem besniške okolice in vaščanom ob spodnji Savi. Kranjska okolica šteje nad 160 krčmarjev, čez 70 mli-narjev, čez 40 kramarjev, krog 30 kovačev in po ravno toliko bra-njevcev in žagarjev.

Kranj z okolico ima 12 občin, namreč: Cerklje s 3269 prebivalci, Št. Jurij s 3101, Preddvor z 2739, Predoslje z 2353, Kranj z 2313, Stražišče z 2165, Naklo s 1811, Smlednik s 1751, Mavčiče s 1320, Št. Jošt s 784, Voglje s 678, Hrašče s 492 ljudmi. Na vsako žu-panijo pride po 1849 prebivalcev, po 10 krajev in 351 hiš.

Listek.

Novo društvo? Učitelji slovenski so zadnje čase začeli ugibati, kako bi mladini naši preskrbeli kaj več primerne berila. Toda jedini v nameri svoji so nejedini v tem, kakih sredstev bi se jim bilo posluževati, da bi dosegli lepi svoj namen. Izprožila se je bila misel, naj „Slovensko učiteljsko društvo“ prevzame važno to nalogo ter za mladino slovensko izdava primerne leposlovne knjige. Drugi so bili pa te misli, da ta posel pripada bolj „Narodni šoli.“ In oglasila se je spet tretja stranka, ki je predlagala na zadnjem občnem zboru „Slovenskega učiteljskega društva,“ naj se osnuje posebao, novo društvo, ki bi izdávalo knjiž-nico, namenjeno šolski mladini slovenski in izvolil se je tudi odbor desetih go-spodov, da ukrenejo vse, kar je treba o ti stvari. Ker je stvar literarnega po-mena, bodi nam oproščeno, da tudi mi rečemo svojo. Odločno smo zoper to, da bi se osnovalo novo društvo v ta namen, da bi izdávalo knjižnico, namenjeno mladini slovenski. Kaj še nimate dovolj literarnih in učiteljskih društev? Kaj „Narodna šola“, kaj „Pedagogijsko društvo“, kaj „Slovensko učiteljsko društvo“